

TE DREJTAT E GRUAS NE LEGJISLACIONIN SHQIPTAR

Përgatiti: Aurela Anastas

Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
Prezenca në Shqipëri

© **Prezenca e OSBE-së në Shqipëri, 2010**

Të gjitha të drejtat të rezervuara

Përgatiti: Aurela Anastas

ISBN: 978-92-9236-220-2

Idetë e shprehura nga autorët e këtij botimi nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht qëndrimin e Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë

Botimi i broshurës **“Të drejtat e gruas në legjislacionin Shqiptar”** është mundësuar në kuadrin e zbatimit të projektit “Rritja e rolit të grave në qeverisje” zbatuar nga Prezenca e OSBE-së në Shqipëri.

Botimi i kësaj broshure është mbështetur nga Ambasada e Mbretërisë së Vendeve të Ulta

Kingdom of the Netherlands

dhe

Agjencia Suedeze për Zhvillim dhe Bashkëpunim Ndërkombëtar

PASQYRA E LËNDËS

Hyrje. Të drejtat e grave si pjesë e të drejtave dhe lirive të njeriut

KREU I - E drejta për të votuar dhe pjesëmarrja në vendimmarrje

1. E drejta për të votuar – një e drejtë Kushtetuese 10
2. Karakteri vetjak i votës 10
3. Masat e veçanta të përkohshme 11
4. Kuota gjinore në legjislacionin shqiptar..... 11

KREU II - E drejta për punë të ligjshme dhe barazia gjinore në punë e arsim

1. E drejta për punë dhe liria e zgjedhjes së profesionit 14
2. Shpërblim i barabartë për punë me vlerë të barabartë 16
3. E drejta për sigurime shoqërore 16
4. Organet administrative për mbrojtjen nga diskriminimi gjinor në punë e sigurime shoqërore 18
5. E drejta për t'u arsimuar - një e drejtë dhe detyrë Kushtetuese 22

KREU III - Të drejtat në familje

1. E drejta për t'u martuar e për të pasur familje 25
2. Martesa. Të drejtat dhe detyrimet e bashkëshortëve 25
3. Bashkëjetesa 26
4. Regjimi pasuror martesor 27
5. Zgjidhja e martesës. Pasojat që rrjedhin nga zgjidhja e martesës .. 28
6. Mbrojtja nga dhuna në familje 29
7. E drejta për të trashëguar 32

KREU IV - Të drejtat riprodhuese

1. E drejta e grave për informacion dhe këshillim para ndërprerjes së shtatzënisë 35
2. E drejta e grave për të vendosur lirisht për të gjitha çështjet që lidhen me seksualitetin e tyre dhe shëndetin seksual e riprodhues 36
3. E drejta e grave për shërbime të vlefshme, të pranueshme dhe cilësore në fushën e shëndetit riprodhues 37
4. Mbrojtja e të ushqyerit me gjí 38

KREU V - Shërbimet sociale dhe mundësitë e gruas për të përfituar prej tyre

1. Gratë dhe vajzat - subjekt përfitues i shërbimeve shoqërore 40
2. Shërbimet shoqërore sipas natyrës, mënyrës së organizimit e funksionimit si dhe mënyrës së financimit 41
3. Përbushja e standardeve të shërbimeve shoqërore, garanci për të drejtat e grave dhe vajzave si përfituese të shërbimeve 41

HYRJE

TË DREJTAT E GRAVE SI PJESË E TË DREJTAVE DHE LIRIVE TË NJERIUT

I dashur lexues,

Ky punim trajton aspektet më të spikatura të legjislacionit shqiptar për të drejtat e gruas, me qëllim që t'i shërbejë njohjes dhe respektimit të tyre,. Informacioni që paraqitet ka në vëmendje të veçantë bashkëshortët e bashkëshortet, prindërit e fëmijët, të rinjtë e të moshuarit, nxënësit e studentët, gratë shtatzëna e nënat e reja, punëdhënësit e punëmarrësit, votuesit e votueset, të cilët janë të gjithë subjekte që kanë nevojë të njohin të drejtat e grave dhe t'i ushtrojnë ato, në kuadrin e gëzimit të të drejtave të njeriut. Gjithashtu, informacioni i ofruar në këtë libërth shërben për punonjësit e organeve të pushtetit qendror e vendor, si dhe të të gjitha enteve publike, të cilët kryejnë detyrat e tyre në fusha të ndryshme që lidhen me ushtrimin e të drejtave të gruas. Detyrimi i tyre për të respektuar të drejtat dhe liritë themelore është vendosur shprehimisht nga Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë: *“Organet e pushtetit publik, në përmbushje të detyrave të tyre, duhet të respektojnë të drejtat dhe liritë themelore të njeriut, si dhe të kontribuojnë në realizimin e tyre”*¹. Sidoqoftë, çdo lexues, nxënës, student e mësues, si dhe punonjësit e çdo enti privat, mund të gjejnë këtu të dhëna të nevojshme për jetën dhe punën e tyre të përditshme.

Të drejtat e gruas janë pjesë e pandarë e të drejtave dhe lirive të njeriut. Këto të fundit, përfaqësojnë të drejta që kanë epërsi, në raport me të drejtën pozitive të shtetit, pra me aktet normative që dalin në shtet.. Të gjitha ligjet hartohen në bazë e për zbatim të tyre. Prandaj është e domosdoshme që ato të njihen, të kuptohen mirë dhe të përmbushen në mënyrën më të dobishme, nga ana e institucioneve shtetërore.

Të drejtat për gratë, si pjesë e të drejtave të njeriut i gjejmë të vendosura në **Kushtetutën tonë, si dhe në aktet ndërkombëtare të ratifikuara. Në**

¹ Neni 15/2 i Kushtetutës

të njëjtën kohë, ligjet e brendshme të vendit janë shumë të rëndësishme, pasi rregullojnë këto të drejta në bazë e për zbatim të këtyre akteve.

Aktet ndërkombëtare që lidhen drejtpërdrejt me mbrojtjen e të drejtave të grave të ratifikuara nga Republika e Shqipërisë janë:

1. “Konventa për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave” (CEDAW), ratifikuar në vitin 1994, si dhe protokollit shtesë i kësaj Konvente.
2. “Konventa ndërkombëtare për të drejtat civile e politike” (KNDKP), ratifikuar në vitin 1991.
3. “Konventa ndërkombëtare për të drejtat ekonomike, sociale e kulturore” KNDESK, ratifikuar në vitin 1991.
4. “Konventa Evropiane për të drejtat dhe liritë themelore të njeriut”, KEDNJ, ratifikuar më 1995

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë (1998) ka sanksionuar parimin e barazisë dhe atë *barazisë gjinore si parime kushtetuese*, të cilat përshkojnë dhe lidhen me të gjitha të drejtat e parimet e tjera themelore të sanksionuara në Kushtetutë. “Të gjithë janë të barabartë përpara ligjit. Askush nuk mund të diskriminohet padrejtësisht për shkaqe të tilla si gjinia...²”. Zbatimi i këtij parimi, mbetet një kusht i domosdoshëm për mbarëvajtjen e të gjithë veprimtarisë së organeve shtetërore, përfshirë edhe ligjvënësin gjatë hartimit e miratimit të ligjeve.

Në mënyrë të veçantë, Kushtetuta kërkon nga legjislacioni shqiptar që të garantojë ***të drejtën për t’u martuar dhe pasur një familje, të drejtën për kujdes shëndetësor, të drejtën e sigurimeve shoqërore në pleqëri dhe në rastin e paaftësisë për punë, etj.*** Përveç garantimit të tyre në kuadrin e të drejtave për të gjithë individët, Kushtetuta ka sanksionuar të drejtën për një mbrojtje të veçantë nga Shteti, për ***gratë shtatzëna dhe nënat e reja, si dhe për fëmijët e të rinjtë.*** Kjo do të thotë se është detyrë e ligjvënësit dhe e qeverisë shqiptare që, të marrin të gjitha masat e duhura për të siguruar një mbrojtje të veçantë për këto kategori, duke respektuar parimin e barazisë gjinore.

Për garantimin e të drejtave të gruas, një rol të veçantë luajnë ligjet, të cilat rregullojnë në mënyrë të hollësishme të drejtat e sanksionuara në

Kushtetutë, ose shpallin të drejta të tjera me karakter ligjor. Në 20-vjeçarin e fundit legjislacioni shqiptar ka pasqyruar standardet dhe detyrimet e përcaktuara nga aktet ndërkombëtare për të drejtat e grave. Në vitin 1994, pasi u ratifikua nga Republika e Shqipërisë, ka hyrë në fuqi Konventa për

² Kushtetua e Shqipërisë, neni 18, pikat 1 dhe 2

Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave (CEDAW). Ndërkohë, në kuadrin e Marrëveshjes së Stabilizim Asociimit (MSA), është duke u kryer një veprimtari e gjerë për përjasjen e legjislacionit të brendshëm shqiptar me legjislacionin e Bashkimit Evropian³.

Në këtë kuadër, mund të evidentohen disa prej ligjeve që sanksionojnë në mënyrë të posaçme mundësi dhe mjete për të ushtruar të drejtat e grave, si dhe garanci për realizimin e tyre. Në radhë të parë është Kodi i Familjes⁴, i cili rregullon lidhjen dhe zgjidhjen e martesës, marrëdhëniet midis bashkëshortëve, si dhe marrëdhëniet midis tyre e fëmijëve. Ky ligj bazohet në parimin e barazisë gjinore në jetën private e familjare.

Kodi Zgjedhor⁵, përmban dispozita të rëndësishme që garantojnë jo vetëm të drejtën e votës për gratë, por edhe të drejtën për t'u zgjedhur në organet e larta përfaqësuese, qendrore e vendore.

Ndërsa, ligji "Për barazinë gjinore në shoqëri"⁶, rregullon marrëdhëniet shoqërore në jetën publike, veçanërisht në fushën e arsimit, të punës dhe të shërbimeve në bazë të parimit për barazi gjinore në shoqëri. Njohja dhe zbatimi i dispozitave të ligjit, janë mjaft të rëndësishëm për mbrojtjen e këtij parimi. Për mbrojtjen e të drejtave të gruas, ky përfaqëson një ligj themelor, prandaj të gjitha çështjet e këtij punimi trajtohen në lidhje me ligjin "Për barazinë gjinore në shoqëri".

Edhe ligji "Për mbrojtjen nga diskriminimi"⁷, është mjaft i rëndësishëm, pasi rregullon zbatimin dhe respektimin e parimit të barazisë dhe të mosdiskriminimit, jo vetëm në lidhje me gjininë, por edhe për çdo shkak tjetër.

Legjislacioni për sigurimet shoqërore e shëndetësore, legjislacioni për shëndetin seksual e riprodhues, si dhe ligje të tjera që parashikojnë mundësi për gratë dhe vajzat për të qenë përfituese të shërbimeve shoqërore, janë objekt i këtij punimi.

Ju urojmë studim të mbarë!

JU faleminderit!

³ Në këtë kuadër nevojitet veçanërisht përjasja e legjislacionit shqiptar me Direktivën 2006/54 KE të Parlamentit Evropian dhe të Këshillit, 5 korrik 2006 "Mbi zbatimin e parimit të mundësive të barabarta dhe trajtimit të barabartë të burrave dhe grave në çështjet e punësimit dhe të profesionit".

⁴ Ligj Nr. 9062, dt. 8.5.2003 "Kodi i Familjes i RSH"

⁵ Ligj Nr. 10019, dt. 29.12.2008 "Kodi Zgjedhor i RSH"

⁶ Ligj Nr. 9970, dt. 24.7.2008 "Për barazinë gjinore në shoqëri"

⁷ Ligj Nr. 10221, dt. 4.2.2010 "Për mbrojtjen nga diskriminimi"

KREU I

E DREJTA PËR TË VOTUAR DHE PJESËMARRJA NË VENDIMARRJE

1. E drejta për të votuar – një e drejtë Kushtetuese.

E drejta për të zgjedhur dhe për t'u zgjedhur është e garantuar nga Kushtetuta e Shqipërisë. Çdo shtetas që ka mbushur tetëmbëdhjetë vjeç, qoftë edhe ditën e zgjedhjeve, ka të drejtën të zgjedhë dhe të zgjidhet. Nga kjo e drejtë përjashtohen vetëm shtetasit e deklaruar me vendim gjyqësor të formës së prerë, si të paaftë mendërisht. Kurse, të dënuarit që janë duke vuajtur dënimin me heqje të lirisë, kanë vetëm të drejtën për të zgjedhur.

Kushtetuta e Shqipërisë vendos parimet e sistemit zgjedhor shqiptar: “qeverisja bazohet në një sistem zgjedhjesh të lira, të barabarta, të përgjithshme e periodike”(neni 1/3)

2. Karakteri vetjak i votës.

Kushtetuta sanksionon parimin, **vota është vetjake**.⁸ Kjo dikton nevojën për përcaktimin e të gjitha rregullave dhe procedurave që sigurojnë karakterin vetjak të votës, të cilat janë përcaktuar nga Kodi Zgjedhor. Ky i fundit, detyron organet kompetente të bëjnë regjistrimin e saktë të zgjedhësve në lista, të pajisin me fletë votimi çdo votues të identifikuar nga Komisioni i Qendrës së Votimit, të sigurojnë dhomën e fshehtë, si dhe të detyrojnë çdo votues të hyjë në këtë dhomë për të vendosur për votën e tij. Megjithëse këto rregulla janë të parashikuara qartë nga legjislacioni zgjedhor, është shumë e rëndësishme që ato të njihen e të respektohen. Në praktikë janë evidentuar raste që tregojnë se këto rregulla anashkalohen apo shkelen nga personat që duhet t'i respektojnë e garantojnë ato, duke i hapur rrugë votimit familjar, i cili në shumë raste rezulton në imponimin e vullnetit të kryefamiljarit të shtëpisë.

⁸ Kushtetuta e Shqipërisë, Neni 45/4

3. Masat e veçanta të përkohshme.

E drejta për t'u zgjedhur rregullohet në mënyrë të barabartë për të gjithë, si për gratë edhe për burrat, por kjo nuk mjafton për të eliminuar barrierat e krijuara nga shoqëria dhe klasa politike shqiptare për pjesëmarrjen e gruas në qeverisje. Është e nevojshme të adoptohen disa masa të veçanta, jo vetëm në politikat e ndjekura nga shteti, por edhe në legjislacion. Një nga këto masa është **kuota legjislative gjinore**. Sistemet e kuotave zgjedhore në thelbin e tyre janë masa të përkohshme. Edhe pse në legjislacionin kombëtar nuk parashikohet një kohë e përcaktuar gjatë së cilës duhet të zbatohen këto kuota, ato duhet të konsiderohen si masa të përkohshme derisa të eliminohen barrierat që i pengojnë gratë të marrin pjesë në vendimmarrje. Një gjë e tillë shprehet qartë edhe në rekomandimet që Komiteti i Kombeve të Bashkuara për Eliminimin e Diskriminimit ndaj Grave i ka bërë shtetit shqiptar⁹.

4. Kuota gjinore në legjislacionin shqiptar.

Ligji “Për barazinë gjinore në shoqëri”, paraqet si një nga kërkesat kryesore të parimit të barazisë gjinore, përfaqësimin e barabartë gjinor në të gjitha organet e pushtetit legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor, si dhe në institucionet e tjera publike të vendit. Ky përfaqësim duhet të shtrihet jo vetëm në përbërjen e anëtarëve ose punonjësve të këtyre organeve, por edhe në organet drejtuese të tyre. Si kriter për këtë, ligji vendos një kuotë përfaqësimi në masën mbi 30% për secilën gjini. Gjithashtu, ai vendos disa garanci për të siguruar këtë përfaqësim të barabartë. P.sh., detyrimin që të gjitha institucionet të respektojnë procedura e kritere të njëjta për secilën gjini gjatë konkurrimit ose emërimit të punonjësve. Gjithashtu, ligji ka përcaktuar edhe kuotën gjinore për kandidimin në organet e zgjedhura qendrore e vendore, duke kërkuar një përfshirje prej mbi 30 % të secilës gjini në listat e kandidatëve për organet vendore dhe jo më pak se 30% për listat e kandidatëve për deputetë.

Për zbatimin e kuotës gjinore në zgjedhje një rol mjaft të rëndësishëm

paraqet **Kodi Zgjedhor**, i cili parashikon rregulla për përmbushjen e saj, si në organet e zgjedhura qendrore (Kuvendi), ashtu dhe në organet e zgjedhura vendore (këshillat e njëjse

Kuota gjinore në organet e zgjedhura kërkon përfaqësim të barabartë gjinor (mbi 30% nga secila gjini), jo vetëm në anëtarësinë e Kuvendit dhe të organeve të zgjedhura të njëjseve të qeverisjes vendore, por edhe në organet e administrimit zgjedhor. (Neni 15 i Ligjit “Për barazinë gjinore në Shoqëri”)

të qeverisjes vendore).

A e garanton realizimin e qëllimit, kuota gjinore në legjislacionin shqiptar?

Nëse analizojmë ato që quhen rregullat e renditjes (*rank-order*), në kod vërejmë një formulë të posaçme për renditjen e kandidatëve. Në pikën 5 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor, theksohet se: "...për çdo zonë zgjedhore, të paktën tridhjetë për qind e listës shumemërore dhe/ose një në tre emrat e parë të listës shumemërore duhet t'i përkasë secilës gjini". Kjo do të thotë se e gjithë lista duhet të ketë jo më pak se 30% kandidatë nga secila gjini, të shpërndarë pa një rregull të caktuar, dhe/ose jo më pak se 1 kandidat nga secila gjini në treshen e parë të emrave të secilës listë, për çdo zonë zgjedhore. Problemi që lind në këtë rast është se çdonjëra prej partive ose koalicionit të partive, është i/e lirë të përmbushë vetëm njërin nga detyrimet. Pra, ose të hartojë një listë me jo më pak se 30% nga secila gjini, ose të hartojë një listë ku ndër tre kandidatët e parë të listës, 1 prej tyre të jetë nga secila gjini.

Sanksioni. Sipas Kodit Zgjedhor, mospërmbushja e njërit prej kushteve të parashikuara në lidhje me përbërjen e listës shumemërore për këto zgjedhje, sjell si rrjedhojë refuzimin e listës nga Komisioni Qendror i Zgjedhjeve.¹⁰

Kuota Vendore. Detyrimi për të arritur një përfaqësim të çdonjëres prej gjinive me jo më pak se 30% parashikohet edhe në nivelin vendor. Kjo realizohet përmes përfshirjes në listën e kandidatëve të mbi 30 për qind nga secila gjini. Gjithashtu, për zgjedhjet e organeve të qeverisjes vendore, një në çdo tre emra në listë duhet t'i përkasë secilës gjini. Ky rregull duket më i qartë dhe më i sigurt për arritjen e balancës gjinore në rezultatet zgjedhore. Në rast se partitë politike nuk e përmbushin rregullin e mësipërm, atëherë Kodi Zgjedhor ka parashikuar një gjobë me një shumë prej 30 000 lekë për çdo zonë zgjedhore, si për partitë e mëdha edhe ato të vogla.

Përfundime: Kuota legjislative gjinore e parashikuar në legjislacionin shqiptar dhe e zbatuar deri më sot në zgjedhjet parlamentare të vitit 2009, përmirësoi përfaqësimin e gruas në Kuvend, por nuk arriti rezultatin që ligji "Për barazinë gjinore në shoqëri" ka synuar. Prandaj, ka nevojë për përmirësime në Kodin Zgjedhor, me qëllim që përfaqësimi gjinor mbi 30% të arrihet në rezultatin zgjedhor dhe jo vetëm në listën e kandidatëve..

⁹ Rekomandime të Komitetit pas raportit të parë të shtetit shqiptar për zbatimin e Konventës "Për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave" (CEDAW), Sesiioni 28, 13-31 Janar 2003

¹⁰ neni 67 i Kodit Zgjedhor

REFERIME:

1. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë (*Ligj nr. 8417, dt.21.10.1998, i ndryshuar me ligjin nr. 9675, dt. 13.01.2007, si dhe me ligjin 9904, dt.21.04.2008*).
2. Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë, miratuar me ligjin Nr.10019, dt. 29.12.2008
3. Ligji nr. 9970 date 24.07.2008, “Për barazinë gjinore në Shoqëri”.

KREU II

E DREJTA PËR PUNË TË LIGJSHME DHE BARAZIA GJINORE NË PUNË E ARSIM

1. E drejta për punë dhe liria e zgjedhjes së profesionit.

Kushtetuta shpall të drejtën për të punuar dhe lirinë e zgjedhjes së profesionit. Ajo i njeh secilit, të drejtën për të fituar mjetet e jetesës me punë të ligjshme, të cilën personi e zgjedh dhe e pranon vetë. Kjo do të thotë se, askush nuk mund t'i nënshtrohet punës së detyruar.

Kodi i Punës është ligji më i rëndësishëm që rregullon marrëdhëniet e punës. Parimi i barazisë dhe i ndalimit të diskriminimit është një prej parimeve themelore kushtetuese që e përshkon atë. Ai synon ndalimin e çdo lloj diskriminimi në fushën e marrjes në punë dhe të profesionit.

A ka sanksione në Kodin e Punës?
Po. Shkelja e parimit të barazisë dënohet me pesëdhjetë fishin e pagës minimale mujore.

Një tjetër mundësi, ofrohet edhe nga ligji **“Për mbrojtjen nga diskriminimi”**, i cili ka parashikuar hollësisht ndalimin e diskriminimit në punë, si dhe detyrimet e punëdhënësit për të zbatuar këtë parim.

Ligji “Për barazisë gjinore në shoqëri” është ligj i posaçëm që u kërkon punëdhënësve të marrin masa për të siguruar mos-diskriminimin dhe shanset e barabarta për punësim për gratë dhe burrat, në çdo sektor dhe në çdo pozicion pune.

Ky ligj shpall shprehimisht:

- të drejtën për të zgjedhur lirisht profesionin dhe vendin e punës, sistemin e përgatitjes dhe përsosjes profesionale e të kualifikimit të pandërprerë, si dhe sistemin e mësimin të zanateve. Gjithashtu,

afirmohet e drejta për të bërë karrierë në punë dhe për t'u ngritur në përgjegjësi mbi bazën e standardeve të njëjta për të dyja gjinitë;

- të drejtën për një punë të qëndrueshme;
- mundësi të njëjta për punësim, përfshirë zbatimin e kriterëve të njëjta të përzgjedhjes për punë;
- të drejtën për t'u informuar në mënyrë të barabartë nga punëdhënësi për vendet e lira të punës;
- të drejtën për të mos u diskriminuar ose pushuar nga puna për shkak të martesës, kurse gratë në veçanti, nuk mund të diskriminohen ose të pushohen për shkak të shtatzënisë ose amësisë.

Punëdhënësi duhet të sigurojë mundësi të barabarta për gratë dhe burrat për të aplikuar në vendet e lira të punës dhe nuk mund të përfshijë elemente të diskriminimit në bazë të gjinisë, kur shpall një vend të lirë pune. Ai duhet të punësojë pa diferencime gjinor, në çdo pozicion ose vend të lirë, në të gjitha nivelet e hierarkisë profesionale. Gjithashtu, duhet të krijojë kushte pune të barabarta dhe të përshtatshme, si dhe trajtim të barabartë të punëmarrësve gjatë marrëdhënieve të punës.

A keni mbrojtje në punë nëse ankoheni për diskriminim?

Punëdhënësi nuk mund të vendosë në pozitë të disfavorshme ose të marrë masa disiplinore ndaj punëmarrësit/ses, i/e cili/a kundërshton ose ankohet për diskriminim, ngacmim ose shqetësim seksual, në vendin e punës, ndaj tij, ose ndaj punëmarrësve të tjerë.

Gjatë proceseve të riorganizimit dhe reformimit të vendeve të punës, punëdhënësi respekton rregullat e përfaqësimit të barabartë gjinor në përfundimin e marrëdhënieve të punës.

Kujdes! Parimi i barazisë gjinore duhet të respektohet përpara, gjatë dhe në përfundim të marrëdhënieve të punës.

Vini Re!

Ligji ndalon në mënyrë të shprehur diskriminimin në përzgjedhjen e një kandidati për punë dhe përfundimin e marrëdhënieve të punës nga punëmarrësi për shkaqe të mëmësisë, mundësisë për shtatzëni në të ardhmen, shtatzënisë, përgjegjësisë prindërore, gjendjes civile, përgjegjësi familjare.

Veprimet dhe masat që nuk përbëjnë diskriminim, përcaktohen nga

vetë ligji. Kështu, nuk përbën diskriminim nëse vendi i punës është përcaktuar nga Këshilli i Ministrave, si i vështirë ose i rrezikshëm për shëndetin e nënave me fëmijë në gji dhe për gratë shtatzëna.

2. Shpërblim i barabartë për punë me vlerë të barabartë.

Është një parim që sanksionohet si në Kodin e Punës, edhe në ligjin “Për barazinë gjinore në shoqëri”. Kodii i Punës ka vendosur shprehimisht detyrimin e punëdhënësit që të japë të njëjtën pagë si për gratë edhe për burrat që kryejnë punë me vlerë të barabartë. Gjithashtu, ai përcakton shprehimisht rastet kur diferencat në pagë nuk konsiderohen si diskriminuese. Ato nuk janë të tilla kur bazohen në kritere objektive, pavarësisht nga gjinia. Të tilla mund të jenë cilësia dhe sasia e punës, kualifikimi profesional dhe vjetërsia në punë. Megjithatë, në raste të tilla nuk duhet të ketë kundërshti, pasi nëse punëmarrësi ankohet, punëdhënësi detyrohet të provojë të kundërtën.

Ligji “Për barazinë gjinore në shoqëri”, e zgjeron kuptimin e shpërblimit të barabartë, duke përfshirë edhe shpërblimet e tjera përveç pagës, si dhe trajtimin e barabartë lidhur me punën dhe vlerësimin e cilësisë së punës. Ai sanksionon shprehimisht se, punëmarrësit femra dhe meshkuj kanë të drejtë që pa asnjë diskriminim për shkak të gjinisë:

- të kenë pagë të barabartë për punë me vlerë të barabartë, përfshirë shpërblimet;
- të kenë trajtim të barabartë për punë me vlerë të barabartë, si dhe,
- të kenë trajtim të barabartë lidhur me vlerësimin e cilësisë së punës;¹¹

Në vlerësimin e cilësisë së punës, punëdhënësi detyrohet të zbatojë kritere të barabarta, si për gratë edhe për burrat. Në mënyrë të barabartë jepet e drejta e lejes dhe pagesës për lejen. Megjithatë, duhet pranuar se në praktikë nuk ka studime apo manuale që të tregojnë shkencërisht mënyrën e kategorizimit të punës sipas vlerës së saj. Për rrjedhojë, zbatimi i parimit” shpërblim i barabartë për punë me vlerë të barabartë” është kryer në mënyrë empirike.

3. E drejta për sigurime shoqërore

Është sanksionuar në Kushtetutë si e drejtë kushtetuese për pleqërinë dhe në rastet kur personi është i paaftë për punë. Gjithashtu, Kushtetuta parashikon edhe mundësinë për ndihmë ekonomike në rastet kur personi

¹¹ neni 21, pika ç e Ligjit nr. 9970, datë 24.07.2008, “Për barazinë gjinore në shoqëri”

mbetet i papunë për shkaqe të pavarura nga vullneti i tij dhe kur nuk ka mjete të tjera jetese. Kushtetuta referon në ligj detyrën për të ndërtuar sistemin për sigurimet dhe ndihmën shoqërore, gjë që është realizuar kryesisht, nga ligji nr.7703, datë 11.05.1993, “Për sigurimet shoqërore në Republikën e Shqipërisë”, me ndryshimet përkatëse. Ky i fundit përfaqëson ligjin kryesor për rregullimin e skemës së sigurimeve shoqërore në Republikën e Shqipërisë. Sigurimet shoqërore mbrojnë në mënyrë të detyrueshme gjithë shtetasit ekonomikisht aktivë në Shqipëri, në rastin kur pakësohen të ardhurat e tyre ekonomike si pasojë e barrëlindjes, pleqërisë, invaliditetit, ose humbjes së familjarit që mbante me të ardhura familjen.

Gjithashtu sigurimet shoqërore i japin mbrojtje të detyrueshme të gjithë personave të punësuar, nëse të ardhurat e tyre pakësohen si pasojë e paaftësisë së përkohshme të shkaktuar nga sëmundja, aksidenti në punë, sëmundja profesionale apo papunësia.

Kur përfitojmë një pension të plotë pleqërie?

Burrat kanë të drejtë të përfitojnë pension të plotë pleqërie në moshën 65 vjeç, kurse gratë në moshën 60 vjeç. Pavarësisht nga gjinia, të gjithë duhet të jenë persona të siguruar dhe të kenë përmbushur 35 vjet sigurim.

Nënat që kanë lindur gjashtë a më shumë fëmijë, të cilët janë më shumë se 8 vjeç, kanë të drejtë të dalin në pension kur mbushin moshën 50 vjeç dhe kanë përmbushur 30 vjet sigurim.

Ligji parashikon gjithashtu edhe mundësinë e sigurimit shoqëror vullnetar. Kjo realizohet përmes pagimit të kontributit vullnetar nga vetë personi, në shumën dhe afatin e përcaktuar në kontratën e sigurimit vullnetar. **Sigurimi shoqëror vullnetar është shumë i rëndësishëm për gratë dhe vajzat të cilat kryejnë punë shtëpiake dhe nuk paguajnë kontribut të detyrueshëm, si alternativë e vetme për përmbushjen e viteve të sigurimit të tyre.** Kjo, pasi ligji “Për sigurimet Shoqërore”, në përlllogaritjen e pensionit të pleqërisë, nuk merr për bazë asnjë punë tjetër veç asaj të paguar dhe për të cilën janë derdhur kontributet e sigurimeve shoqërore. Sigurimi vullnetar është i mundur të kryhet edhe nga studentët në periudhën e studimeve universitare.

Leja e lindjes dhe pagesa e barrëlindjes

Ligji “Për sigurimet shoqërore në Republikën e Shqipërisë” vendos se, gruas së siguruar i paguhet leja për barrën dhe lindjen e fëmijës (neni 28). Kjo e ardhur paguhet atëherë kur gruaja ka qenë të paktën për 12 muaj e siguruar. Përfitimi i barrëlindjes është 365 ditë kalendarike, duke përfshirë një minimum prej 35 ditësh para dhe, 42 ditësh, pas lindjes së fëmijës. Për gruan që do të ketë më shumë se një fëmijë nga barra, periudha e përfitimit do të jetë 390 ditë kalendarike, duke përfshirë një minimum prej 60 ditësh, përpara dhe 42 ditësh, pas lindjes së fëmijëve.

Ligji parashikon mundësinë e përfitimit të lejes së barrëlindjes edhe në rastin e birësimeve, gjë që gruaja e përfiton edhe kur është duke përfituar nga një periudhë leje barrëlindjeje.

E ardhura për barrëlindje (për gruan e siguruar) jepet për periudhën e paralindjes, si dhe për 150 ditë kalendarike pas lindjes.

Ligji parashikon edhe të ardhurën si kompensim për shtatzënësi. Kjo do të thotë që nëse gruaja ndryshon vendin e punës për shkak të shtatëzanësisë dhe për këtë arsye pëson humbje financiare, kjo e fundit i kompensohet, por vetëm në rast se ajo ka derdhur kontribut për një kohe jo me pak se 12 muaj.

Ligji ka parashikuar edhe shpërblimin për lindjen e fëmijës (neni 29), të cilin mund ta marrë nëna ose babai.

Përfundim: Ligji nr.7703, datë 11.05.1993, “Për sigurimet shoqërore në Republikën e Shqipërisë”, ka nevojë për përmirësime në kuadrin e detyrimit të Shqipërisë për të përqsuar legjislacionin e saj me atë të Bashkimit Evropian. Shtetet anëtare të Bashkimit Evropian kanë kufizuar diferencimet gjinore në këtë fushë, duke vendosur parashikime të njëjta për moshën e pensionit të pleqërisë, si dhe duke parashikuar lejen e atësisë, me qëllim që të sigurojë të drejtën për punë e kualifikim ndaj të dy bashkëshortëve dhe të lidhë kujdesin ndaj fëmijës jo vetëm me mëmësinë, por edhe me atësinë.

4. Organet administrative për mbrojtjen nga diskriminimi gjinor në punë e sigurime shoqërore.

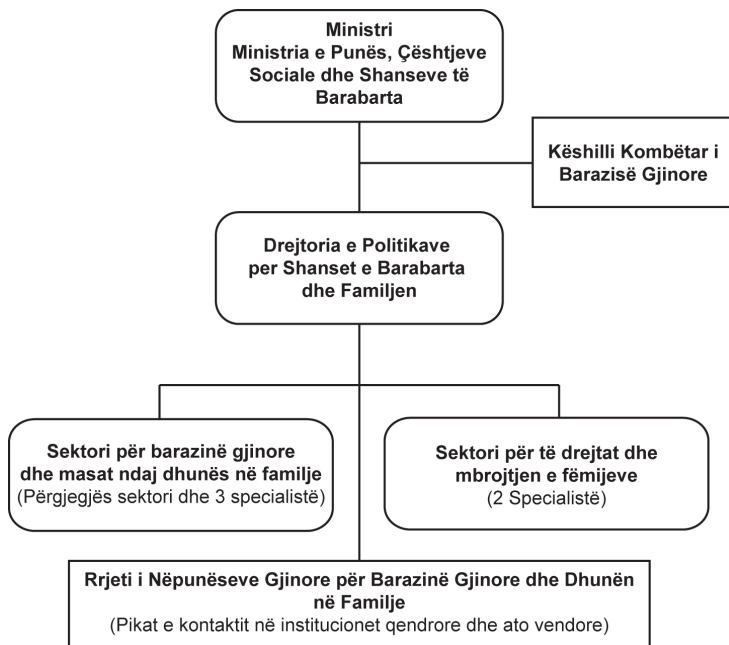
Ligji “Për barazinë gjinore në shoqëri” dhe organigrama e organeve kompetente për mbrojtjen nga diskriminimi gjinor.

Është e rëndësishme që të njihen të drejtat ligjore të parashikuara në ligj, si dhe mjetet e ankimit, me qëllim që gratë të jenë të afta të kuptojnë dhe të denoncojnë rastet kur sjelljet e punëdhënësit përbëjnë diskriminim gjinor, ose fshehin raste të diskriminimit gjinor.

Në bazë të ligjit “**Për barazinë gjinore në shoqëri**”, kushdo mund të përdorë mjetet e ankimit në organet kompetente administrative, si dhe në organet gjyqësore për të kërkuar të drejtën dhe ndalimin e diskriminimit me bazë gjinore. Ky ligj, rregullon ndalimin e diskriminimit gjinor nga punëdhënësi/ ja për trajtimin e punonjësve dhe punonjëseve lidhur me kontributin e sigurimeve shoqërore. Punëdhënësi/ ja nuk mund të përdorë standarde ose procedura të diferencuara për shkak të gjinisë ndaj punëmarrësve, për sigurimet shoqërore dhe përfitimet në rastet e daljes në pension, sëmundjes, invaliditetit dhe paafësisë për punë.

Autoriteti shtetëror përgjegjës për zbatimin e ligjit dhe të programeve shtetërore për barazinë gjinore është Ministri i Punës, Çështjeve Sociale dhe Shanseve të Barabarta.

Mekanizmi shtetëror për barazi gjinore dhe kundër dhunës në familje jepet si më poshtë:

Sektori për barazinë gjinore dhe masat ndaj dhunës në familje ka si qëllim:	Sektori për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijëve ka si qëllim:
<p>Formulimin dhe zhvillimin e politikave dhe programeve për nxitjen e barazisë gjinore në shoqëri, për parandalimin dhe luftën kundër dhunës ndaj grave, përfshirë dhunën në familje si dhe mbrojtjen nga diskriminimi për shkak të orientimit seksual.</p> <p>Hartimin dhe përmirësimin e legjislacionit të barazisë gjinore, dhunës ndaj grave, përfshirë dhunën në familje, si dhe të mosdiskriminimit për shkak të orientimit seksual në përputhje me situatën aktuale dhe detyrimet ndërkombëtare.</p> <p>Mbledh dhe analizon informacionin e nevojshëm statistikor për barazinë gjinore dhe statusin e grave në Shqipëri dhe harton raporte.</p> <p>Mbikqyr zbatimin e marrëveshjeve dhe akteve ndërkombëtare në fushën që mbulon Sektori të cilat miratohen nga Qeveria.</p> <p>Bashkëpunon me OJF-të të cilat janë aktive në fushën e barazisë gjinore dhe të luftës ndaj dhunës në familje.</p> <p>Programon masat për rritjen e kapaciteteve për të gjithë aktorët në nivel qendror e vendor që janë të angazhuar me çështjet e barazisë gjinore dhe të dhunës në familje.</p>	<p>Formulimi dhe zhvillimi i politikave dhe programeve për mbrojtjen dhe garantimin e të drejtave të fëmijëve.</p> <p>Hartimi dhe përmirësimi i legjislacionit për mbrojtjen dhe garantimin e të drejtave të fëmijëve në përputhje me situatën aktuale dhe detyrimet ndërkombëtare.</p> <p>Realizon hapat konkretë dhe mer masat e nevojshme për koordinimin e veprimtarisë së drejtorisë me institucione të ndryshme, autoritetet qendrore dhe vendore për problemet e fëmijëve, organizatat ndërkombëtare apo ato jo-fitimprurëse që kanë detyrime apo operojnë në fushën e mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve.</p> <p>Kontribuon për eliminimin e të gjithave formave të diskriminimit ose ndëshkimit të fëmijës, si dhe për respektimin e përgjegjësive, të drejtave dhe detyrave që kanë prindërit/ përfaqësuesit ligjorë apo organet shtetërore, për fëmijën.</p> <p>Kontribuon direkt në hartimin dhe zbatimin e programeve të ndërgjegjësim-sensibilizimit në lidhje me njohjen dhe mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve.</p>

Rrjeti i Nëpunëseve Gjinore për Barazinë Gjinore dhe Dhunën në Familje	Këshilli Kombëtar i Barazisë Gjinore
<p>Miratimi i Ligjit Nr. 9970 datë 24.07.2008 “Për barazinë gjinore në shoqëri” shtroi edhe detyrimin institucional për emërimin e nëpunësve gjinorë në linjë ministrie dhe nëpunësve vendorë për çështjet gjinore.</p> <p>Neni 13/3 i cili përcakton se “Institucionet shtetërore”, në nivel qendror dhe vendor, kanë detyrimin ligjor për të bashkëpunuar me ministrin përkatës, për shkëmbimin e informacionit dhe lehtësimin e përmbushjes së funksionit të tij.” dhe në Nenin 14/4 të ligjit të sipërpërmendur, citohet se “Organet e qeverisjes vendore emërojnë një ose disa nëpunës vendorë, që merren me çështje të barazisë gjinore, pranë tyre”. Ligji shtron detyrimin që nëpunësit për çështjet gjinore të emërohen në ministrinë e linjës, qarqet, bashkitë dhe komunitat.</p>	<p>Është ngritur me Urdhërtë Kryeministrit Nr.3 datë 8.1.2009, i cili është organ këshillimor për politikën gjinore.</p> <p>Ky Këshill drejtohet nga Ministri që mbulon çështjet e barazisë gjinore dhe në përbërje ka 9 zëvendësministra dhe tre anëtarë përfaqësues të shoqërisë civile.</p> <p>Këshilli mbledhet jo më pak se dy herë në vit dhe detyrat e tij janë:</p> <p>a) këshillon Qeverinë për përcaktimin e drejtimit të politikave shtetërore për barazi gjinore, me përjashtim të çështjeve që merren në shqyrtim nga Këshilli Kombëtar i Punës. Për çështje të një rëndësie të veçantë, Këshilli Kombëtar i Barazisë Gjinore mund të zhvillojë mbledhje të përbashkëta me Këshillin Kombëtar të Punës;</p> <p>b) siguron integrimin gjinor në të gjitha fushat, sidomos në ato politike, shoqërore, ekonomike dhe kulturore;</p> <p>c) i propozon Këshillit të Ministrave programet kryesore për nxitjen dhe arritjen e barazisë gjinore në Shqipëri;</p> <p>ç) vlerëson gjendjen konkrete të barazisë gjinore në vend, duke dalë me udhëzime për strukturën e çështjeve të barazisë gjinore në ministrinë që mbulon çështjet e barazisë gjinore, si dhe propozime e rekomandime për Qeverinë, për përmirësimin e gjendjes;</p> <p>d) miraton raportin vjetor për çështjet e barazisë gjinore të ministrisë që mbulon çështjet e barazisë gjinore.</p>

Kodi i Punës ka parashikuar që, në rastin e masave disiplinore dhe të largimit nga puna ndaj punëmarrësit/es, ky/kjo e fundit mund të ankohet drejtpërdrejt në gjykatë. Ndërsa, **ligji për sigurimet shoqërore**, ka ndërtuar një rrjet të organeve administrative që shqyrtojnë ankimimet e qytetarëve. Kështu, shtetasi/ja mund të bëjë ankim pranë Komisioneve Rajonale të Ankimimit (KRA), ndaj vendimeve të marra nga Drejtoritë Rajonale të Sigurimeve Shoqërore (DRSSH), në lidhje me caktimin ose refuzimin për të caktuar përfitime nga sigurimet shoqërore. Kurse, ndaj vendimeve të KRA-ve mund të bëhet ankim në Komisionin Qendror të Ankimimit (KQA), pranë Institutit të Sigurimeve Shoqërore.

Për rastet kur ka pretendime për diskriminim nga këto organe, ankimi mund të drejtohet gjithashtu, tek Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi. Ky i fundit është një organ i posaçëm i krijuar me ligjin **“Për mbrojtjen nga Diskriminimi”**, i cili ka për detyrë të sigurojë një mbrojtje efektive nga diskriminimi dhe nga çdo formë sjelljeje që nxit diskriminimin. Është e arsyeshme që në veprimtarinë e tij, Komisioneri të mbajë parasysh jo vetëm dispozitat e ligjit përkatës që e krijon atë, por edhe dispozitat e Kushtetutës dhe të gjitha ligjeve të tjera që mbrojnë shtetasit nga diskriminimi. Referimi i tij në ligjin “Për barazinë gjinore në shoqëri”, është veçanërisht i rëndësishëm për mbrojtjen e grave nga diskriminimi gjinor, pasi ky ligj nuk ka parashikuar ndonjë organ të specializuar për të gjykuar rastet e ankimit për diskriminim gjinor.

5. E drejta për t’u arsimuar - një e drejtë dhe detyrë Kushtetuese.

Në Kushtetutën e Shqipërisë *e drejta për t’u arsimuar* paraqitet si *një e drejtë-detyrë*. Prindërit janë ligjërisht të detyruar t’i dërgojnë fëmijët e tyre në shkollë për të përfunduar arsimin e detyrueshëm 9-vjeçar. Ata kanë të drejtë të për zgjedhin shkollën e fëmijës, e cila mund të jetë publike ose private, fetare ose laike. Në këtë për zgjedhje prindërit duhet të mbajnë parasysh aftësitë, prirjet natyrore dhe dëshirat e fëmijëve. Shteti respekton të drejtën e prindërve për të siguruar këtë edukim dhe arsimim, në përputhje me bindjet e tyre.

Në të njëjtën kohë, ligji shqiptar i njez bashkëshortët-prindër, përgjegjës për përmbushjen e arsimit të detyrueshëm nga fëmijët e tyre të mitur dhe parashikon sanksione administrative për të gjithë ata që nuk kujdesen për këtë, duke lejuar fëmijët të braktisin shkollën. Realiteti shoqëror dëshmon se masat administrative të parashikuara nga ligji në ngarkim të prindërve, në rastet e braktisjes së shkollës nuk zbatohen. Sidoqoftë, është më e

rëndësishme të ndërmerren masa me karakter politik e social, për të parandaluar dhe reduktuar braktisjen e shkollës.

Detyrimi prindëror për arsimimin e fëmijës është parashikuar edhe në rastin

kur prindërit janë të divorcuar. Në masën e caktimit të pensionit ushqimor, gjykata mban parasysh edhe shpenzimet që i nevojiten fëmijës për t'u arsimuar. Neni 207 i Kodit të Familjes parashikon se, personi i interesuar mund të kërkojë përpara gjykatës, pakësimin, heqjen ose shtimin

e detyrimit për ushqim, të caktuar me vendim të formës së prerë, kur rrethanat në bazë të të cilave është dhënë vendimi, kanë ndryshuar. Një nga këto rrethana mund të jetë shtimi i detyrimit për arsimimin e fëmijës, në rastin e rritjes së nevojave të tij.

Gjithashtu, nga Kodi i Familjes është parashikuar detyrimi prindëror përtej kufijve të arsimit të detyrueshëm dhe atij të mesëm. Kjo është vendosur kur rregullohet kontributi ushqimor për fëmijët në rastet e zgjidhjes së martesës. Në këtë rast, kontributi ushqimor i prindit do të vijojë derisa fëmija të ketë përfunduar arsimin e lartë, pavarësisht nga mosha e tij madhore.

Kushtetuta e shpall arsimin e detyrueshëm *falas*. Edhe arsimi i mesëm i përgjithshëm në shkollat publike gjithashtu është *falas*. Ligji parashikon arsimin e detyrueshëm 9-vjeçar, i cili duhet të kryhet nga të gjithë fëmijët e moshës 6-16 vjeç (Ligji "Për sistemin arsimor parauniversitar" i ndryshuar).

Ligji "Për barazinë gjinore në shoqëri", ka nënvizuar parimin e mosdiskriminimit në arsim. Sipas tij, përbëjnë diskriminim rastet kur: së

C'do të thotë mosdiskriminim në arsim?

pari, parashikohen norma kufizuese, bazuar në dallime gjinore dhe pengohet krijimi i lehtësive të nevojshme për t'u arsimuar pranë institucioneve shtetërore ose private, që ofrojnë arsimim apo shërbime të tjera kualifikimi e trajnimi; së *dyti*,

krijohen mundësi të ndryshme e të pajustificuara objektivisht ndaj burrit dhe gruas, për zgjedhjen e një fushe të veçantë studimi, trajnimi, diplomimi, si dhe për kohëzgjatjen e mësimi.

Lidhur me sa më sipër, duhet të theksohet se nuk përbëjnë diskriminim rastet kur gjatë përzgjedhjes për pranimin në këto institucione, drejtuesi i institucionit arsimor i jep përparësi kandidatit të gjinisë më pak të përfaqësuar nëse kandidatët kanë rezultate ose nivele të barabarta. Pranimi i kandidatëve në arsimin e lartë deri tani është një proces i centralizuar pranë Ministrisë së Arsimit, ndaj praktika të tilla duhet të ndiqen në mënyrë të unifikuar për të gjithë Shqipërinë, përmes akteve të Ministrit të Arsimit.

Gjithashtu, nuk përbëjnë diskriminim rastet kur organet kompetente

shtetërore, qendrore e vendore, marrin masa për të garantuar vazhdimin e shkollës edhe pas përfundimit të sistemit të detyrueshëm shkollor. Veçanërisht vajzat në zonat rurale privohen nga vazhdimi i studimeve në këto nivele, për shkak të mentalitetit të prindërve dhe pengesave që lidhen me përkatësinë e tyre gjinore. Këto pengesa vijnë edhe për shkak të vendndodhjes së shkollave larg zonës së banimit, ose në qytet. Për të ulur këtë diferencë gjinore në frekuentimin e arsimit të mesëm, mund të organizohen lehtësi të posaçme, sidomos nga pushteti vendor p.sh., mund të vendosej një transport i organizuar. Gjithashtu, masa të veçanta ndihmëse duhet të ndërmerren edhe për lehtësimin e shpenzimeve të studimit për fëmijët romë.

Përfundime: Të dy prindërit nuk mund t'u shmangen detyrimeve prindërore për arsimimin e fëmijëve të tyre. Ata janë përgjegjës për vazhdimin e arsimit të detyrueshëm nëntë-vjeçar për fëmijët. Zbatimi i ndëshkimeve administrative për prindërit që shkelin këtë detyrim, është një aspekt, kurse aspekti më i rëndësishëm është marrja e masave nga organet kompetente shtetërore për të ndihmuar në mënyrë të veçantë arsimimin e kategorive të ndjeshme e në veçanti të vajzave, si dhe për të nxitur më shumë arsimimin e tyre në shkollat e mesme e të larta.

REFERIME:

Aktet ligjore:

1. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë (*Ligj nr. 8417, dt.21.10.1998, i ndryshuar me ligjin nr. 9675, dt. 13.01.2007, si dhe me ligjin 9904, dt.21.04.2008*).
2. Kodi i Punës i Republikës së Shqipërisë, miratuar me Ligj Nr.7961, dt. 12.07.1995
3. Ligji nr. 9970 date 24.07.2008, “Për barazinë gjinore në Shoqëri”
4. Ligji “Për sigurimet shoqërore në Republikën e Shqipërisë”, Nr. 7703, dt. 11.05.1993, i ndryshuar.
5. Ligj Nr. 10221, dt. 4.2.2010 “Për mbrojtjen nga diskriminimi”

KREU III

TË DREJTAT NË FAMILJE

1. E drejta për t'u martuar e për të pasur familje

Është një e drejtë kushtetuese. Familja është një formacion social mjaft i rëndësishëm për zhvillimin e individit dhe të gjithë shoqërisë. Në nenin 53 të saj, Kushtetuta jonë sanksionon se "...martesa dhe familja gëzojnë mbrojtjen e veçantë të shtetit". Është e vërtetë se Kushtetuta sanksionon një mbrojtje të veçantë për martesën, por ajo nuk e lidh medoemos mbrojtjen e familjes, me martesën. Kushtetuta e mbron familjen edhe kur është krijuar pa martesë, p.sh., përmes bashkëjetesës ose "bashkimit të lirë" të dy personave me gjini të ndryshme (të njohur për herë të parë ligjërisht në Kodin e familjes, 2003). Po ashtu, gjën mbrojtje kushtetuese edhe familja e krijuar nga një nënë ose baba e/i pamartuar. Në familjen e krijuar nga nëna beqare, kushtetuta garanton shprehimisht barazinë e fëmijëve të lindur jashtë martese me të lindurit nga martesa. Në këtë familje, problemet më të mprehta në praktikë, lidhen me njohjen e atësisë, për të cilën janë parashikuar një sërë dispozitash në legjisllacionin e familjes.

Mbrojtja e veçantë e familjes dhe e martesës është e lidhur drejtpërdrejt me gëzimin real të së drejtës për një jetë familjare normale. Një analizë e dispozitave përkatëse të kushtetutës të sjell në konkluzionin se këto dispozita përmbushin elementet më të rëndësishëm që sigurojnë gëzimin e një jete familjare normale, siç janë: e drejta për të krijuar një familje; e drejta për të jetuar me familjen; e drejta për të respektuar barazinë bashkëshortore, si dhe mbrojtja e posaçme e fëmijëve. Të gjitha këto elemente janë të lidhura (drejtpërdrejt ose jo) me disa të drejta të tjera kushtetuese të rangut të parë, sidomos me të drejtën për të gëzuar një jetë private të qetë (*privacy*) pra, të drejtën për të respektuar intimitetin e jetës familjare.

2. Martesa. Të drejtat dhe detyrimet e bashkëshortëve.

Martesa është një bashkëjetesë ligjore që mbështetet në barazinë morale dhe juridike të bashkëshortëve, në ndjenjën e dashurisë, të respektit dhe mirëkuptimit reciprok. Këto janë edhe baza e unitetit në familje. Martesa lidhet ndërmjet një burri e një gruaje që kanë mbushur të paktën moshën 18 vjeç. Megjithatë, për shkaqe me rëndësi mund të lejohet edhe martesa përpara kësaj moshe me vendim të gjykatës së vendit ku lidhet martesa. Kjo dispozitë krijon mundësi për t'u martuar edhe për vajzat që nuk e kanë mbushur moshën 18 vjeç, gjë që përbën një garanci ligjore veçanërisht në rastet e shtatzënisë së tyre. Sidoqoftë, kjo nuk mund të bëhet shkak për abuzime të ndryshme që e detyrojnë vajzën të martohet pa vullnetin e saj, ose për shkaqe që nuk kanë rëndësinë e kërkuar nga ligji.

Me lidhjen e martesës burri dhe gruaje përfitojnë të njëjtat të drejta dhe marrin përsipër të njëjtat detyrime. Kështu, nga martesa lind detyrimi reciprok për besnikëri, përndihmë morale dhe materiale, përbashkëpunim në interes të familjes dhe të bashkëjetesës. Gjithashtu, nga martesa lindin detyrime të përbashkëta për të mbajtur, arsimuar dhe edukuar fëmijët. Megjithatë, ligji sanksionon edhe lirinë e veprimeve të secilit bashkëshort, e cila është e domosdoshme për mbarëvajtjen normale të familjes. Kështu, secili nga bashkëshortët mund të kryejë vetë, edhe pa pëlqimin e bashkëshortit tjetër, veprime juridike që kanë të bëjnë me mbajtjen e familjes ose me edukimin e fëmijëve. Për detyrimet e marra përsipër nga njeri bashkëshort, detyrohet solidarisht edhe bashkëshorti tjetër. Por, duhet bërë shumë kujdes në këto veprime, pasi përgjegjësia solidare nuk ka vend për shpenzimet haptazi të tepërta.

3. Bashkëjetesa

Është njohur për herë të parë ligjërisht nga Kodi i Familjes i vitit 2003. Ky kod (*neni 163*) e përkufizon bashkëjetesën si një bashkim fakti midis burrit dhe gruas që jetojnë në çift, të cilët kryejnë një jetesë të përbashkët, me karakter të vazhdueshëm. Por, ndërsa për një grua të martuar njihen në ligj të gjitha të drejtat dhe përgjegjësitë ligjore që burojnë prej martesës, për një grua që bashkëjeton ato nuk njihen. Kështu, rrezikon që ajo të mbetet pa asnjë mbështetje si gjatë bashkëjetesës,

Efektet e dispozitave të Kodit të Familjes nuk shtrihen mbi bashkëjetuesit, ashtu si në të vërtetë ndodh me bashkëshortët. Këtu është fjala, si për të drejtat, ashtu edhe për detyrimet personale pronësore (shih: *Arta Mandro, "E drejta familjare", Tiranë, 2009*).

Kujdes! Ligji "Përmasandajdhunës në marrëdhëniet familjare" i mbron nga dhuna në familje personat bashkëjetues, në të njëjtën mënyrë sikurse bashkëshortët e lidhur me martesë.

ashtu edhe pas mbarimit të saj. Prandaj, është e domosdoshme që çifti bashkëjetues të lidhë marrëveshje përpara noterit, ku të përcaktohen pasojat që rrjedhin nga bashkëjetesa, për fëmijët dhe pasurinë e vendosur gjatë bashkëjetesës.¹² Një grua bashkëjetuese duhet të bëjë kujdes për të regjistruar fëmijën e lindur gjatë bashkëjetesës.

4. Regjimi pasuror martesor.

Me këtë emërtim gjenden rregullat që kanë të bëjnë me pasurinë e bashkëshortëve. Fjala “regjim” nënkupton se, sipas vlerësimit të tyre, bashkëshortët mund të zgjedhin dhe të vendosin mbi rregullat që do të respektojnë lidhur me pasurinë martesore dhe përbërjen e saj.

Regjimet kryesore pasurore janë dy: regjimi “me ligj” dhe regjimi “me kontratë”. Në rastin e parë, rregullat kryesore lidhur me përbërjen e pasurisë vetjake të bashkëshortëve dhe të asaj që krijohet si pasuri e përbashkët gjatë martesës e njohur me emrin pasuri e “bashkësisë”, e përcaktuar nga Kodi i Familjes. I dyti, është regjimi me kontratë i cili shfaqet në formën e bashkësisë me kontratë ose në formën e pasurive të ndara. Sipas tij, çdo gjë (pasurore) është e ndarë që në fillim dhe kështu do të jetë në vijimësi. Quhet me kontratë sepse janë bashkëshortët ata që, përmes një kontrate noteriale të veçantë, vendosin nëse do të kenë pjesë pasurie bashkë, apo do të kenë gjithçka të ndarë. Asnjë prej bashkëshortëve nuk mund t’i imponojë tjetrit zgjedhjen e një regjimi për pasurinë. Vendimi për këtë, është e drejtë e barabartë e të dy bashkëshortëve. Por, nëse martohet me leje të gjykatës një vajzë (djalë) që nuk ka mbushur 18 vjeç, në këtë rast bëhet i detyrueshëm regjimi me ligj (regjimi i bashkësisë ligjore).

Pyetje: Kur mund të zgjedhin bashkëshortët një regjim? Si? A mund të ndryshohet një regjim i vendosur? Sa herë dhe në ç’mënyrë?

Përgjigje: Çdo regjim fillon të veprojë vetëm me lidhjen e martesës. Nëse çifti nuk përfundon në martesë, atëherë s’ka vend për regjim. Kështu, sa kohë nuk janë të martuar, ata kanë të drejtë edhe t’i ndryshojnë rregullat lidhur me pasurinë sa herë të dëshirojnë. Pasi martohen, regjimi nuk ndryshohet lehtësisht. Nëse çifti dëshiron të ndryshojë regjimin, kërkohet që të kenë kaluar 2 vjet dhe kjo të justifikohet me interesin e familjes që e kërkon një gjë të tillë.

¹² Kodi i Familjes, neni 164

Përcaktimi i regjimit me kontratë të pasurisë së bashkëshortëve nuk është i njëjtë me kontratën e zakonshme. Ka disa rregulla që nuk mund të ndryshohen pavarësisht ndonjë dëshire të tyre, sepse mbrohet familja, fëmijët, martesë. Në një situatë të tillë ata duhet të shkojnë detyrimisht tek noteri, i cili u shpjegon çdo rregull dhe i

lehtëson juridikisht. Sa herë ndryshohet regjimi duhet të paraqitemi përpara noterit, sepse regjimi duhet të fiksohet në një “akt noterial”.

Nëse bashkëshortët nuk kanë zgjedhur një regjim me kontratë, kjo do të thotë se ata duan të rregullojnë çështjet pasurore sipas ligjit. Në këtë rast, ata nuk ka përse të shkojnë tek noteri, pasi problemet pasurore, rregullohen nga Kodi i Familjes.

5. Zgjidhja e martesës. Pasojat që rrjedhin nga zgjidhja e martesës.

Martesa e lidhur përpara nëpunësit të gjendjes civile, zgjidhet vetëm në rrugë gjyqësore. Pra, vetëm gjykata është ajo që përmes vendimit të saj, përcakton zgjidhjen e martesës.

Pyetje: Si mund të zgjidhet martesë? Ku zgjidhet martesë? Cilët kërkojnë zgjidhje martesë? Si?

Përgjigje: Tri janë rastet e njohura nga legjislacioni ynë për zgjidhjen e martesës. Të gjitha vetëm në rrugë gjyqësore:

- ▶ Martesa zgjidhet me pëlqimin reciprok të bashkëshortëve;
- ▶ Martesa zgjidhet sepse është ndërprerë jetesa e përbashkët;
- ▶ Martesa zgjidhet edhe kur njëri prej bashkëshortëve kërkon ta zgjidhë atë.

Zgjidhja e martesës kërkohet vetëm nga bashkëshortët, ose nga përfaqësuesit a kujdestarët e tyre. Për këtë, ata mund t'i drejtohen gjykatës përmes një “kërkesë”, në rastin kur të dy bashkëshortët e kërkojnë zgjidhjen me pëlqim. Kurse, në rastin kur njëri prej bashkëshortëve kërkon zgjidhjen e martesës, i drejtohet gjykatës me “kërkesë padi”.

Zgjidhja e martesës me pëlqim reciprok duhet të dëshmojë një shkallë të lartë përgjegjshmërie dhe përgjegjësie të bashkëshortëve. Në këtë rast, bashkëshortët mund t'i drejtohen gjykatës me *kërkesë* për zgjidhjen e martesës, të *shoqëruar* detyrimisht edhe me *një projekt marrëveshje* mbi mënyrën e rregullimit të pasojave që vijnë nga kjo zgjidhje. Ka shumë rëndësi që kjo e fundit, të jetë hartuar në mënyrë të tillë që të mos ketë diskriminim të asnjërit prej bashkëshortëve dhe të mbrojë interesat e fëmijëve (nëse çifti ka fëmijë).

Marrëveshja duhet të përmbajë rregullime lidhur me:

- ▶ lënien për rritje dhe edukim të fëmijëve të tyre të mitur dhe realizimin e marrëdhënive me prindin tjetër;
- ▶ të ardhurat e nevojshme për rritjen dhe edukimin e fëmijëve;
- ▶ kontributin e secilit bashkëshort në favor të bashkëshortit nevojtar. Pra është fjala për detyrimin për ushqim nëse është rasti, dhe për kontributin kompensues nëse është ky rast.

Nëse çifti jeton i ndarë që prej 3 vjetësh, atëherë mund të kërkohet zgjidhja e martesës për këtë shkak. Megjithatë, ndarja faktike dhe afati tri vjeçar, nuk është gjithçka. Të dy bashkëshortët duhet të kenë vullnetin për të zgjidhur martesën. Bashkëshorti që mendon se martesë ka marrë fund për këtë, mund t'i drejtohet gjykatës me kërkesë padi, në të cilën përcakton mënyrën e zbatimit të detyrimeve të mundshme kundrejt fëmijëve të tij dhe bashkëshortit tjetër.

**Ndërprerja
e jetës
sëpërbashkët**

6. Mbrojtja nga dhuna në familje

**Në bazë të ligjit, konsiderohen
“Pjesëtarë të familjes”:**

- bashkëshorti/ja ose bashkëjetuesi/ja apo ish–bashkëshorti/ja apo ish partneri/ja bashkëjetues;
- vëllezërit, motrat, gjinia në vijë të drejtë, përfshirë prindërit adoptues dhe fëmijët e adoptuar;

Vitet e fundit janë bërë disa hapa për përmirësimin e legjislatcionit, me qëllim që ky të jetë sa më efikas për mbrojtjen e familjarëve nga dhuna në shtëpi. Kodi i Familjes parashikoi për herë të parë masat kundër dhunës, porse ligji më i plotë në këtë kuadër, ka hyrë në

- bashkëshorti/ja ose bashkëjetuesi/ja i personave të parashikuar më sipër;
- gjinia në vijë të drejtë, përfshirë edhe prindërit, edhe fëmijët e adoptuar të bashkëshortit/es ose bashkëjetuesit/es;
- vëllezërit dhe motrat e bashkëshortit/es nëse kanë bashkëjetuar gjatë 3 muajve të fundit;
- fëmijët e bashkëshortëve apo partnerëve bashkëjetues.

fuqi në 1 qershor të vitit 2007, pasi u miratua nga Kuvendi në dhjetor të vitit paraardhës. Ligji Nr. 9669, dt. 18.12.2006, parashikon masa ligjore që garantojnë mbrojtje të të gjithë pjesëtarëve të familjes, pavarësisht nga gjinia ose mosha, me qëllim që ata të mos bëhen viktime të dhunës në familje.

Të gjithë pjesëtarët e familjes mbrohen nga dhuna, pavarësisht nëse janë apo kanë qenë në marrëdhënie familjare. Në këtë kuadër, në praktikë, ka lindur problemi i mbrojtjes nga ky ligj i personave që janë shoqëruar me njëri-tjetrin, si të dashuruar ose të fejuar, pasi ata nuk janë subjekte të parashikuara shprehimisht nga ligji.

Ligji ndërton një rrjet të koordinuar institucionesh përgjegjëse për mbrojtjen, mbështetjen, rehabilitimin dhe lehtësimin e pasojave të dhunës në familje. Ai vendos detyra të posaçme për çdo institucion përkatës të këtij rrjeti:

1. Për Ministrinë e Punës, Çështjeve Sociale dhe Shanseve të Barabarta;
2. Për Ministrinë e Brendshme dhe Policinë e Shtetit;
3. Për Ministrinë e Drejtësisë,
4. Për Ministrinë e Shëndetësisë;
5. Për Ministrinë e Arsimit.
6. Për organet e pushtetit vendor.

Ky ligj vendos detyrime të rëndësishme edhe për bashkëpunimin e organizatave jofitimprurëse me organet e mësipërme.

Pranë Gjykatës mund të kërkohet lëshimi i urdhrave për mbrojtjen nga dhuna në familje. Konkretisht, **urdhri i mbrojtjes** që lëshohet me vendimin e gjykatës, parashikon masa mbrojtëse për viktimën. **Urdhri i menjëhershëm i mbrojtjes** lëshohet nga gjykata për të marrë masa mbrojtëse të menjëhershme dhe është i vlefshëm deri në lëshimin e urdhrit të mbrojtjes. Gjykata jep brenda 48 orëve urdhrin e menjëhershëm të mbrojtjes dhe brenda 15 ditëve urdhrin e mbrojtjes.

Disa prej masave, mund të jenë:

- urdhërimi i menjëhershëm i dhunuesit që të mos kryejë ose të mos kërcënojë se do të kryejë vepër të dhunës në familje;
- urdhërimi i menjëhershëm i dhunuesit që të mos cenoje, ngacmojë, kontaktojë, apo të komunikojë drejtpërdrejt ose tërthorazi me viktimën apo pjesëtarë të familjes së viktimës;
- largimi i menjëhershëm i të paditurit, dhunuesit, nga banesa për një afat kohor të caktuar me urdhër të gjykatës dhe të mos e lejojë atë të rihyjë në banesë pa autorizim të gjykatës;
- ndalimi i menjëhershëm i dhunuesit që t'i afrohet shtëpisë, vendit të punës, banesës së familjes së origjinës, apo banesës së çiftit të ardhshëm ose të personave të tjerë dhe për më tepër, shkollës së fëmijëve ose vendeve të cilat frekuentohen më tepër nga viktimja;
- vendosja e menjëhershme e viktimës dhe të miturit në strehime të përkohshme duke mbajtur parasysh në çdo rast, interesin më të lartë të të miturit;
- kufizimi ose ndalimi i dhunuesit të takohet me fëmijën e viktimës;
- ndalimi i dhunuesit të hyjë ose të qëndrojë në banesën e përkohshme apo të përhershme të viktimës ose në ndonjë pjesë të saj, pavarësisht nga të drejtat e tij të pronësisë apo të posedimit;
- urdhërimi i një personi të autorizuar nga gjykata, punonjës i rendit apo përmbaruesi gjyqësor, që të shoqërojë viktimën ose dhunuesin deri në banesën e viktimës dhe të mbikëqyrë largimin e pasurisë personale;
- kalimi i së drejtës së kujdestarisë së përkohshme mbi fëmijët tek viktimja;
- ndërhyrja e shërbimeve sociale, publike apo private ose pranë organizatave që kanë si qëllim mbështetjen dhe pritjen e personave të dhunuar në familje;
- urdhërimi i dhunuesit që të bëjë një pagesë periodike në favor të personave bashkëjetues;
- përfshirja e viktimës së dhunës në familje, si edhe e vetë dhunuesit, në programe rehabilitimi, etj.

Vini Re!

Për hartimin e kërkesë padisë, përgatitjen e akteve dhe paraqitjen e tyre në gjykatë, ligji parashikon mbështetjen e viktimës nga avokatë falas.

Për të vërtetuar urdhrin e menjëhershëm të mbrojtjes si dhe urdhrin e mbrojtjes, ju duhet të keni prova mbi dhunën e ushtruar. Disa prej tyre mund të jenë:

Raporti i policisë, raporti mjekësor, akti i ekspertimit, ekzaminimet dhe shpjegimet, pohimet e palëve, dokumente të lëshuara nga punonjësit e zyrës së shërbimeve sociale pranë njësive vendore, dokumente të lëshuara nga persona juridikë, organizata jofitimprurëse të regjistruara sipas ligjit, dëshmi.

Vendimi i gjykatës për urdhrat mbrojtës është përfundimtar, përbën titull ekzekutiv dhe ekzekutohet menjëherë, por kundër tij, mund të bëhet ankim në gjykatën më të lartë.

Ligji i ka zgjeruar subjektet që mund të kërkojnë urdhrat mbrojtës pranë gjykatës. Ato janë:

- Vetë viktima
- Përfaqësuesi ligjor ose avokati i viktimës
- Policia,
- Prokuroria

Kërkesën për mbrojtjen e një të mituri, mund ta paraqesin:

- prindi ose kujdestari i të miturit
- përfaqësuesi ligjor ose avokati i viktimës
- të afërmit
- Përfaqësuesit e zyrës së shërbimeve sociale pranë bashkisë ose komunës, qendrat dhe shërbimet për mbrojtjen dhe rehabilitimin e viktimave, që kane dijeni për ushtrimin e dhunës.

Përfundime: Është e nevojshme të forcohet bashkëpunimi i rrjetit të institucioneve, si dhe ekzekutimi i vendimeve të gjykatave për urdhrat e mbrojtjes, për të parandaluar dhe goditur me efektivitet rastet e dhunës në familje.

7. E drejta për të trashëguar.

Një sërë pengesash sociale në lidhje me pozitën e grave lidhen me të drejtën e tyre për të trashëguar. Këto pengesa ndodhin veçanërisht për shkak të mentalitetit maskilist, sipas të cilit pasuria e shtëpisë duhet të mbetet në duart e djemve, pasi “gruaja i përket derës së burrit”. Prandaj, është mjaft e rëndësishme që të njihen disa rregulla themelore që lidhen me të drejtën e trashëgimisë për gratë.

Trashëgimia është kalimi i pasurisë nga personi i vdekur tek një ose më shumë persona të tjerë, trashëgimtarë të caktuar me ligj. Ky trashëgim

mund të bëhet me ligj, ose me testament.

Trashëgimia me ligj. Bashkëshorti/bashkëshortja, në bazë të trashëgimisë

P.sh., nëse trashëgimlënësi ka lënë gjallë bashkëshorten dhe tre fëmijë, atëherë këta thirren në trashëgim në radhë të parë dhe trashëgojnë secili $\frac{1}{4}$ e pasurisë së trashëgimlënësit.

me ligj, është trashëgimtar i radhës së parë. Ai/ajo thirret në radhë të parë, në trashëgim, së bashku me fëmijët. Të gjithë trashëgimtarët e radhës së parë trashëgojnë në pjesë të barabarta. Në ligj¹³ është shkruar

shprehimisht se bashkëshorti trashëgon njësoj si në rastin kur është i aftë, edhe në rastin kur është i paaftë për punë. Trashëgimia ligjore e mbron pjesën e trashëgimisë së bashkëshortit, pavarësisht nga numri i trashëgimtarëve të tjerë që mund të përfitojnë trashëgimi, në rast se një nga fëmijët e trashëgimlënësit ka vdekur më parë, ose në rast se përveç bashkëshortit ose bashkëshortes nuk ka trashëgimtarë të tjerë të radhës së parë. P.sh., kur njëri nga fëmijët ka vdekur përpara trashëgimlënësit, në vend të tij, hyjnë me zëvendësim fëmijët e tij. Në këtë rast, këta të fundit trashëgojnë vetëm pjesën e prindit, e cila ndahet ndërmjet tyre në pjesë të barabarta. Kurse, bashkëshorti/bashkëshortja në çdo rast merr $\frac{1}{2}$ e pjesës së lënë në trashëgim.

Fëmijët e lindur jashtë martese, kur atësia është njohur rregullisht, si dhe fëmijët e birësuar, barazohen me fëmijët e lindur nga martesa. Fëmija i birësuar nuk trashëgon në familjen e origjinës së tij dhe, as kjo e fundit, nuk e trashëgon atë.

Trashëgimia me testament dhe rezerva ligjore. Testamenti është një veprim juridik që kryhet nga vetë trashëgimlënësi me anë të të cilit ky, disponon pasurinë e tij për kohën pas vdekjes. Trashëgimlënësi me testament është i lirë të përjashtojë nga trashëgimia ligjore, një ose më shumë trashëgimtarë të tij. Megjithatë, ai nuk mund të përjashtojë nga trashëgimia ligjore fëmijët e tij të mitur ose trashëgimtarë të tjerë të mitur që trashëgojnë me zëvendësim. Gjithashtu, ai nuk mund të përjashtojë nga trashëgimia edhe trashëgimtarët e tij të tjerë të paaftë për punë, nëse thirren ligjërisht në trashëgim dhe, as të cenojë me testament pjesën që u takon këtyre në bazë të trashëgimisë ligjore. Këta të fundit, mund të përjashtohen vetëm nëse janë bërë të padenjë për të trashëguar.

¹³ Kodi Civil i Republikës së Shqipërisë, neni 361.

Përfundime. Është e rëndësishme që në çështjet e trashëgimisë të mbahet parasysh prezumimi ligjor i bashkëpronësisë së dy bashkëshortëve, për pasurinë e vendosur gjatë martesës. **Për këtë, është e nevojshme që gratë të këmbëngulin për regjistrimin e pasurive të fituara gjatë martesës në emër të të dy bashkëshortëve, pasi në praktikë, ndodh shpesh që ato të regjistrohen vetëm në emër të burrit.** Në rastin e trashëgimisë ligjore, pjesa e tyre cënohet, pasi nuk merret parasysh prezumimi ligjor.

REFERIME:

1. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë (*Ligj nr. 8417, dt.21.10.1998, i ndryshuar me ligjin nr. 9675, dt. 13.01.2007, si dhe me ligjin 9904, dt.21.04.2008*).
2. Kodi i Familjes i Rsh-së, Ligj Nr. 9062, dt.8.5.2003
3. Kodi Civil, miratuar me ligjin Nr. 7850, dt. 29.7.1994, i ndryshuar.

KREU IV

TË DREJTAT RIPRODHUESE

Ligji nr.8045, datë 07.12.1995 “Për ndërprerjen e shtatzënisë” dhe Ligji nr.8876, datë 4.4.2002, “Për shëndetin riprodhues”, përfaqësojnë mjete të rëndësishme në kuadrin ligjor shqiptar, në lidhje me të drejtat riprodhuese. Njohja me këto të drejta dhe përmbushja e tyre, është një mundësi për rritjen e cilësisë së jetës dhe për zhvillimin e gruas.

1. E drejta e grave për informacion dhe këshillim para ndërprerjes së shtatzënisë.

Ligji “Për shëndetin riprodhues” parashikon se, “Çdo grua, e lirë dhe e përjashtuar nga çdo formë diskriminimi, detyrimi dhe dhune, ka të drejtë për t’u kontrolluar e për të vendosur lirisht për të gjitha çështjet që lidhen me seksualitetin e saj dhe shëndetin seksual e riprodhues¹⁴”. Gjithashtu, sanksionohet e drejta e çdo individit për të zgjedhur marrëdhënien seksuale dhe për të kontrolluar jetën riprodhuese. Kjo zgjedhje nënkupton se asnjë grua nuk mund të detyrohet të jetë shtatzënë dhe se, çdo ndërhyrje mjekësore e lidhur me shëndetin riprodhues dhe seksual duhet të kryhet me pëlqimin e saj.

Ligji “Për ndërprerjen e shtatzënisë” përshkohet nga parimi se “Çdo grua ka të drejtën e informacionit të saktë dhe të këshillimit para ndërprerjes së shtatzënisë.”¹⁵ Në këtë kuadër, një rol të rëndësishëm ushtrojnë këshillimoret që ndodhen pranë pranë çdo lagjeje. Mjekët dhe personeli i tyre, këshillojnë gratë me të gjithë informacionin e nevojshëm.. Gjithashtu, ligji lejon ndërprerjen e shtatzënisë vetëm me pëlqimin e gruas. Gjithsesi, parashikohet se, kur është e mundur, në këshillim dhe në marrjen e vendimit për ndërprerjen e shtatzënisë, merr pjesë edhe bashkëshorti, ose prindi.

¹⁴ LigjNr. 8876, datë 4.4.2002, “Për shëndetin riprodhues”, neni 6, pika 1.

¹⁵ Ligj nr.8045, datë 07.12.1995, “Për ndërprerjen e shtatzënisë”, neni 2, pika.2

Mjeku e informon gruan mbi rreziqet shëndetësore që mund të sjellë ndërprerja e shtatzënisë, e njeh me të drejtat e parashikuara në ligj për familjen, nënën dhe fëmijën, si dhe mbi mundësitë ligjore që ekzistojnë për adoptimin e fëmijës. Gruaja duhet të informohet edhe për institucionet që ofrojnë mbështetje financiare dhe morale për gratë, si dhe për klinikat dhe spitalet që kryejnë ndërprerje shtatzënie sipas standardeve të miratuara. Nëse pas marrjes së informacionit, gruaja përsërit kërkesën për ndërprerje të shtatzënisë, mjeku kërkon dhënien e konfirmimit me shkrim nga gruaja. Konfirmimi duhet të kryhet brenda 7 ditëve nga kërkesa e parë.

Në kushtet e një vajze të mitur deri në moshën 16 vjeç, ligji parashikon se për kryerjen e ndërprerjes së shtatzënisë nuk është e mjaftueshme të marrësh vetëm kërkesën e konfirmuar nga vajza. Në këto raste, është e domosdoshme që të depozitohet edhe miratimi i prindit ose kujdestarit ligjor të vajzës.

Ligji “Për ndërprerjen e shtatzënisë” parashikon se, ndërprerja e shtatzënisë lejohet vetëm me pëlqimin e gruas. Kur gruaja vlerëson se shtatzënia i

Garantimi i respektimi të parimit të konfidencialitetit është i domosdoshëm për njohjen dhe gëzimin e të drejtave në fushën e shëndetit riprodhues.

krijon probleme psiko-sociale, ndërprerja e vullnetshme mund të kryhet brenda javës së 12-të të shtatzënisë¹⁶, kurse për arsye mjekësore, ndërprerja mund të kryhet deri në javën e 22-të të shtatzënisë. Lejohet ndërprerja e shtatzënisë për arsye sociale brenda javës së 22, në rast

se komisioni në përbërje të të cilit marrin pjesë specialistë të fushës së mjekësisë, sociologjisë dhe nga fusha e së drejtës, gjykon se shtatzënia është rezultat i përdhunimit ose një krimi tjetër seksual, si dhe kur vërtetohen arsye të tjera sociale¹⁷.

2. E drejta e grave për të vendosur lirisht për të gjitha çështjet që lidhen me seksualitetin e tyre, shëndetin seksual dhe riprodhues.

Ligji “Për shëndetin riprodhues” e përkufizon **shëndetin riprodhues** si mirëqenien e përgjithshme fizike, mendore, mungesën e sëmundjeve e paaftësive problematike, si dhe çdo kushtëzim tjetër bazë që i nevojitet sistemit të riprodhimit për funksionet, proceset dhe aftësinë e një jete seksuale të kënaqshme e të sigurt. Ai nënkupton aftësinë e njerëzve për

¹⁶ Neni 10 i ligjit nr.8045, datë 07.12.1995 “Për ndërprerjen e shtatzënisë”.

¹⁷ Neni 11 i ligjit nr.8045, datë 07.12.1995 “Për ndërprerjen e shtatzënisë”.

t'u riprodhuar dhe *lirinë e tyre për të vendosur për mënyrën dhe kohën e riprodhimit*, si dhe të drejtën e tyre për t'u informuar në lidhje me shërbimet përkatëse.¹⁸

Çdo grua ka të drejtë të përdorë shërbimet e planifikimit familjar si mjet për shmangien e shtatzënive të padëshiruara. Pacientët/klientët duhet të marrin informacion të hollësishëm për rreziqet dhe përparësitë e çdo metode kontraceptive për planifikimin familjar, ku përfshihen: kondomet, metodat barrierë vaginale, kontraceptivët oralë, implantet, injektablët, IUD (sterile, flutur), sterilizimi mashkullor e femëror vullnetar dhe kontracepsioni i emergjencës¹⁹.

Ligji “Për shëndetin riprodhues” parashikon nevojën e informimit të grave në lidhje me ekzaminimet e diagnostikimit para lindjes, me qëllim që gruaja të bëjë lirisht zgjedhjet e saj.

Vini Re!

Individët e interesuar, pra edhe gruaja, kanë të drejtë të vendosin në lidhje me teknikat e riprodhimit mjekësor të asistuar. Një nga kushtet e zbatimit të këtyre teknikave është marrja e pëlqimit me shkrim për çdo cikël riprodhimi, nga individët e interesuar.

3. E drejta e grave për shërbime të vlefshme, të pranueshme dhe cilësore në fushën e shëndetit riprodhues.

Ligji “Për shëndetin riprodhues” parashikon të drejtën e të gjithë individëve për shërbime të vlefshme, të pranueshme, të mundësueshme dhe cilësore në fushën e shëndetit riprodhues. “Të gjithë individët kanë të drejtë për të përfituar nga progresi shkencor dhe teknologjitë e reja lidhur me riprodhimin e seksualitetin, kur ato janë *të sigurta dhe të pranueshme*”²⁰.

Shërbimet shëndetësore në fushën e shëndetit riprodhues duhet të jenë të lehtësisht të arritshme nga të gjithë, veçanërisht nga grupet në nevojë, pa asnjë lloj kufizimi

Gratë shtatzëna kanë të drejtë të përfitojnë *falas* ndjekjen periodike mjekësore të shtatzënisë, të lindjes dhe të paslindjes, veçanërisht ekzaminimet e detyrueshme të paralindjes dhe të paslindjes.

¹⁸ Ligj Nr. 8876, datë 4.4.2002, “Për shëndetin riprodhues”, neni 2

¹⁹ Neni 26 i ligjit nr.8876, datë 4.4.2002, “Për shëndetin riprodhues”

²⁰ LigjNr. 8876, datë 4.4.2002, “Për shëndetin riprodhues”, neni 10,p.3.

apo diskriminimi. Problemet më të mëdha në këtë fushë, paraqiten për gratë në zonat rurale. Pavarësisht detyrimit ligjor, që gruaja të përfitojë shërbime të përshtatshme në fushën e shëndetit, përfshirë informacionin, këshillimin dhe shërbimet në fushën e planifikimit familjar, shpesh gratë në zonat rurale nuk kanë mundësi për ti arritur këto shërbime. Është vlerësuar se afërsisht 60 për qind e grave, veçanërisht në zonat urbane kanë mundësi për ti arritur shërbimet e shëndetit riprodhues²¹.

Fëmijët 0-6 vjeç kanë të drejtën të përfitojnë masa parandaluese shëndetësore, kontroll e ndjekje mjekësore falas.
(Ligji “Për shëndetin riprodhues”)

Cilësia është e lidhur jo vetëm me personelin e aftë mjekësor por edhe me mjekime të miratuara shkencërisht, të paskaduara, si dhe me pajisje mjekësore në parametrat bashkëkohore.

4. Mbrojtja e të ushqyerit me gji²².

Ligji “Për nxitjen dhe mbrojtjen e të ushqyerit me gji”, ka për qëllim të nxisë dhe mbrojë të ushqyerit me gji të fëmijës, gjë që fokuson drejtpërdrejt kujdesin ndaj fëmijës përmes kujdesit ndaj nënës. Gjithashtu, ligji vendos për rregullimin e tregtimit të zëvendësuesve të qumështit të gjirit për të ushqyerit e shëndetshëm të fëmijëve. Është e vërtetë se pjesa më e madhe e dispozitave të ligjit i kushtohet rregullimit ligjor të tregtimit, reklamimit dhe shitjes së qumështit alternativ që përdoret për ushqyerjen e fëmijëve, ose si plotësues i qumështit të gjirit, ose si alternativ i këtij të fundit. Porse, ky rregullim është shumë i rëndësishëm për fëmijën, si dhe për prindërit e tij, të cilët kanë përgjegjësi për një ushqim të mirë të fëmijës, veçanërisht në muajt e parë të jetës. Sidoqoftë, duhet thënë se ligji përmban dispozita të pakta e të pamjaftueshme për të nxitur dhe garantuar të ushqyerin e fëmijës me qumështin e gjirit të nënës. Ai nuk ka parashikuar masa për mbështetjen e nënës për ushqyerjen e fëmijëve në gji me qumështin e saj natyral.

Hartimi dhe zbatimi i këtij ligji, është mjaft i rëndësishëm për të përmbushur standardet ndërkombëtare në këtë fushë. Konventa e CEDAW ka parashikuar detyrimin e shtetit që t’i sigurojë gruas gjatë shtatzënisë, lindjes dhe paslindjes shërbime të përshtatshme, po qe nevoja, falas, si dhe një ushqim të përshtatshëm gjatë shtatzënisë dhe mbajtjes së fëmijës në gji.

²¹ Plani i veprimit të programit kombëtar 2006-2010 midis Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Fondit të Kombeve të Bashkuara për Popullsinë (unfpa), p.14, ratifikuar me ligjin nr.9638, datë 9.11.2006.

²² Ligji Nr. 8528, dt. 23.9. 1999, “Për nxitjen dhe mbrojtjen e të ushqyerit me gji”

Përfundime: Është e rëndësishme të ritheksojmë rëndësinë që ka respektimi i të drejtës për informim në kuadrin e të drejtave riprodhuese. Gjithashtu, një rëndësi të posaçme ka përmirësimi i shërbimeve ndaj gruas në këtë fushë. Furnizimi i papërshtatshëm me pajisje, medikamente dhe kapacitete teknike për stafin që punon në rrethe, janë faktorë që ndikojnë negativisht në shëndetin e grave. Mundësi e pamjaftueshme ndaj marrjes së shërbimeve të kujdesit të paralindjes (prenatal), mungesa dhe cilësia e dobët e shërbimeve të kujdesit shëndetësor, burimet e pakta njerëzore të personelit që punon në këto qendra dhe niveli i ulët i edukimit shëndetësor midis grave, familjes dhe komunitetit, janë faktorë influencues, që dëmtojnë statusin e grave në të drejtat riprodhuese.

Është detyrë e organeve kompetente shtetërore të marrin të gjitha masat për të përmirësuar mundësinë në shërbime dhe cilësinë e tyre.

REFERIME:

1. Ligji nr. 8045, datë 07.12.1995 “Për ndërprerjen e shtatzënisë”.
2. Ligji nr.8876, datë 4.4.2002, “Për shëndetin riprodhues”.

KREU V

SHËRBIMET SOCIALE DHE MUNDËSITË E GRUAS PËR TË PËRFITUAR PREJ TYRE

1. Gratë dhe vajzat - subjekt përfitues i shërbimeve shoqërore

Ligji “Për ndihmën dhe shërbimet shoqërore” (nr. 9355, datë 10.3.2005), i zgjeron kufijtë e përfitimit për të gjithë individët dhe grupet në nevojë, “të cilët nuk mund të sigurojnë plotësimin e nevojave bazë jetike, zhvillimin e aftësive dhe të mundësive personale dhe ruajtjen e integritetit për shkak të aftësive dhe mundësive të kufizuara ekonomike, fizike, psikologjike e shoqërore²³”.

Përfitues të shërbimeve shoqërore janë:

- të rinjtë deri në moshën 25 vjeç,
- të moshuarit,
- personat me aftësi të kufizuara,
- gratë/vajzat në nevojë,
- si dhe të gjithë ata që rrezikohen të bëjnë pjesë në grupet në nevojë.

Ndër parimet kryesore në bazë të të cilave funksionon skema e ndihmës dhe e shërbimeve shoqërore, janë barazia e mundësive dhe mosdiskriminimi. Programi i ndihmës ekonomike parashikuar në ligj, mbështet me pagesë mujore familjarët pa të ardhura ose me të ardhura të kufizuara.

Përfitojnë ndihmë ekonomike të plotë personat që nuk kanë të ardhura nga:

- a) veprimtaria ekonomike;
- b) programet e ndihmës dhe të shërbimeve shoqërore ose ndonjë sistem tjetër i mbrojtjes shoqërore;
- c) kapitali;
- ç) pjesëtarët e familjes që janë në emigracion.

Gratë dhe vajzat përfitojnë ndihmë ekonomike të plotë, nëse përmbushin kushtet e parashikuara në ligj, si individë, ose në kuadrin e familjes së tyre. Ofrohet ndihmë ekonomike e pjeshme kur familja ka të ardhura të

²³ Ligji nr. 9355, datë 10.03.2005, “Për ndihmën dhe shërbimet shoqërore”, neni 1, p.1.

pamjaftueshme. Personat që kanë nevojë për shërbime të përkujdesit shoqëror, pranohen pa pagesë në institucionet rezidenciale publike, nëse familjet e tyre nuk kanë asnjë të ardhur. Shpenzimet e ofrimit të këtyre shërbimeve përballohen nga buxheti i shtetit. Nëse individët që kanë nevojë për shërbime të përkujdesit shoqëror kanë të ardhura, këto shërbime u ofrohen kundrejt pagesës.

Administratorët shoqërorë në bashki/komuna kanë një rol të rëndësishëm në lidhje me identifikimin e familjeve dhe personave me aftësi të kufizuar, që kanë nevojë për ndihmë ekonomike.

Ndihma shoqërore për personat me aftësi të kufizuar. Ligji përcakton shprehimisht, kategoritë e personave me aftësi të kufizuar që përfitojnë pagesa të posaçme.²⁴ Kurse, kriteret, dokumentacioni dhe masa e përfitimit të pagesës, janë përcaktuar me vendim të Këshillit të Ministrave.²⁵

2. Shërbimet shoqërore sipas natyrës, mënyrës së organizimit e funksionimit, si dhe mënyrës së financimit.

Shërbimet e përkujdesit shoqëror sipas mënyrës së organizimit dhe të funksionimit, ndahen në shërbime të përkujdesit rezidencial që ofrohen për individë ndaj të cilëve nuk është i mundur përkujdesi në shtëpi, dhe në shërbime të përkujdesit komunitar, të cilat ofrohen në qendra ditore, në shtëpitë e individëve apo në familjen kujdestare. Subjekt përfitues i këtyre shërbimeve janë individët, pa dallime gjinore, burrat edhe gratë.

Shërbimet publike financohen nga buxheti qendror dhe buxhetet e pavarura të organeve të qeverisjes vendore; shërbimet private financohen privatisht.

3. Përbushja e standardeve të shërbimeve shoqërore, garanci për të drejtat e grave dhe vajzave si përfituese të shërbimeve.

Personat juridikë publikë dhe personat juridikë privatë që ofrojnë shërbime të përkujdesit shoqëror, licencohen nga Ministria e Punës, Çështjeve Sociale dhe Shanseve të Barabarta. Kjo ministri harton standardet e shërbimeve shoqërore dhe kontrollon zbatimin e tyre. Standardet kërkojnë që ofruesit e shërbimeve shoqërore të respektojnë të drejtat e njeriut.

Kritere të përbushjes së këtyre standardeve janë:

a. Trajtim në mënyrë të barabartë për të gjithë përfituesit;

²⁴ Ligji nr.9355, dat` 10.03.2005, "Për ndihmën dhe shërbimet shoqërore", neni 7

²⁵ Vendim i Këshillit të Ministrave Nr. 618, dt. 07.09.2006 dhe Udhëzim i KM, Nr. 1959, dt. 19.09.2006

- b. Mundësi të barabarta për shërbime sipas nevojave të përfituesve;
- c. Trajtim i personave në nevojë si qenie njerëzore me vlera;
- ç. Mbrojtja dhe siguria e përfituesve të shërbimeve nga të gjitha llojet e abuzimeve;
- d. Ofruesit e shërbimeve trajtojnë seriozisht ankesat e përfituesve/ familjarëve apo të tjera ankesa;
- dh. Ofruesit e shërbimeve, përfituesit/familjarët dhe të tjerë të angazhuar me shërbimet shoqërore , familjarizohen me legjislacionin shqiptar;

Monitorimi i përmbushjes së kriterëve për çdo standard dhe sanksionet në rast të mospërmbushjes së tyre, përbëjnë një garanci për respektimin e të drejtave të përfituesve, pra, edhe të grave e vajzave që janë përfituese të shërbimeve shoqërore.

REFERIME:

1. Ligji nr. 9355, datë 10.3.2005, “Për ndihmën dhe shërbimet shoqërore”.
2. Vendim i Këshillit të Ministrave Nr.658, datë 17.10. 2005.
3. Vendim i Këshillit të Ministrave Nr. 618, dt. 07.09.2006
4. Udhëzim i Këshillit të Ministrave, Nr. 1959, dt. 19.09.2006

“Të drejtat e gruas janë pjesë e pandarë e të drejtave dhe lirive të njeriut.”

Aurela Anastas

Kingdom of the Netherlands

ISBN: 978-92-9236-220-2